

Рембо Артюр

Біографія

АРТЮР РЕМБО

(1854-1891)

Артюр Рембо народився 1854 року в Шарлевіль і прожив коротке життя — лише тридцять сім років. Однак Рембо-поет помер задовго до офіційної дати своєї смерті: останній з відомих його творів — "Пора у пеклі" — був завершений улітку 1873 року, коли поетові було всього дев'ятнадцять. Тобто ця геніально обдарована людина спромоглася прожити ще майже два десятиріччя, назавжди вилучивши поезію зі свого життя.

Шарлевіль — невелике містечко на північному сході Франції. Там Рембо в семирічному віці почав писати прозою, а потім і віршами, там він здобув і шкільну освіту. Вже підлітком Артюр вражав своїх учителів не тільки надзвичайними успіхами в навчанні, а й феноменальною зрілістю розуму.

У серпні 1870 року Рембо залишив Шарлевіль, дістався до Парижа, а потім вирушив до Бельгії, де намагався зайнятися журналістикою. За допомогою поліції мати повернула неповнолітнього сина додому. Так відтепер буде завжди, до самої смерті,— ніби націлений до якоїсь таємничої мети, Рембо намагається безперестанку пересуватися, щось шукає. Постійне оновлення стає пафосом його поетичного мислення.

У долі цього поета відобразилися переломні моменти сучасної історії Франції. Події Паризької Комуни допомогли бунтареві "вирвати коріння", піти з минулого, із буржуазного Шарлевіля. Перший протест поета був романтичним, романтизм надихав і його лірику. Починав Рембо з учнівської відданості тодішнім авторитетам: В. Гюго, поетам "Парнасу", Ш. Бодлеру — тобто французьким романтикам. Показовим для початку творчості Рембо є великий вірш "Коваль". Усе в ньому нагадує поезію Гюго: історичний сюжет часів Великої французької революції, епічний зміст і епічна форма, республіканська ідея і монументальний стиль.

Освоюючи досвід романтизму, Рембо за короткий час ніби повторив у власному творчому шляху етапи розвитку цього літературного напрямку. Це відбулося в найпершій фазі творчої біографії поета, яка тривала півтора року — від 2 січня 1870 року, дати опублікування першого вірша Рембо, до травня 1871 року — дати поразки Комуни. Кожний крок поетичного зростання поета був позначений дивним на перший погляд бажанням — позбавитися того, що ним самим уже створено.

До осені 1870 року Рембо створив понад десять віршів, у яких найбільш відчутна залежність від романтичної традиції. Майже всі вони написані олександрійським віршем, який втілював усталені норми "правильного" французького віршування. При переході до наступної фази творчості тон і стиль поезії Рембо майже не змінюються. Патетика поступається місцем сарказму — від достойного захоплення минулого поет

переходить до недостойного сьогодення. Образи величні й піднесені змінюються образами нищими й карикатурними. Затверджуються жорсткі, різкі, викличні інтонації.

Етапи шляху Рембо-поета вимірюються інколи кількома віршами. Так, засвоюючи досвід романтизму, Рембо захопився Бодлером. "Квіти зла" згадуються при читанні його сонета "Венера Анадіомена". Цей сонет уже є новим етапом у розвитку його естетики. Поет ніби викорінює "літературне" уявлення про красу. Втілення кохання — жінка та символ любові — Венера принижуються до карикатурного образу повії. Рембо робить замах і на саме кохання, наближуючись до суцільного невір'я.

Улітку 1870 року поет залишає Шарлевіль, що втілював для нього суспільний порядок, релігію, родину. У цей час Рембо вже був довершеним поетом-сатириком, який мав багатий арсенал іронічних, саркастичних, гротескних барв.

Франко-пруська війна набирала обертів, і своє шістнадцяти-річчя поет зустрічає віршами про війну. Це, зокрема, сонет "Сплячий у логу". Але, на відміну від традиційних сонетів, для яких вважалися обов'язковими стриманість і суворість у доборі тем і тропів, сонет Рембо характеризується жорстоким, саркастичним тоном, стрімким ритмом, наближеним до розмовного поетичним мовленням, лексичною свободою, використанням "прозаїзмів" і різкими змінами стилю. Це майже гротескне поєднання сонетної форми та "земного" сатиричного сюжету, сповненого анархічного виклику. Всім цим визначенням відповідає і сонет "Моя циганерія" — справжній гімн богемі, людині, яка відірвалася від суспільства й залишилася наодинці з небом і зорями. У вірші "Засідателі" торжествує закладена в "людях-функціях" тенденція до здерев'яніння, закам'янілості. Зникає будь-який натяк на життя і дію. Людину витісняє функція, а потім функцію заміняє її зовнішня оболонка, предметна характеристика. Так створюється сатиричний образ "людини-стільця".

До періоду Комуни — нової фази у творчості Рембо — належать лише чотири-п'ять віршів, але це дійсно нова епоха в розвитку поета. Усі ці вірші вражають мудрістю і глибиною, попри те, що Рембо ледве-ледве виповнилося шістнадцять років! Тільки-но він насміхався над бідними, знущався з жінок — і здавалося, що нігілізм поета не знає меж, — а тепер створює справжній гімн жінці-робітниці — "Руки Жанн-Марі" — символ, подібний до "Свободи на барикадах" Делакруа. Раптом зникають цинізм, напускна грубість,

Поразка Паризької Комуни, перемога версальців усвідомлюються поетом як найглибша трагедія. Вірші, написані Рембо в дні Комуни, показують, яке значення вона для нього мала. Поразка повстання означала для Рембо перемогу "Засідателів" — "тих, хто сидить".

Після загибелі Комуни Рембо всі свої надії покладає лише на мистецтво. Він припиняє навчання, незважаючи на вражаючі успіхи, і взагалі уникає будь-якої постійної діяльності. Це було перш за все демонстрацією бунтівних настроїв поета, тому що він не належав до нероб.

Починається новий цикл поневірянь. У серпні 1871 року Рембо надсилає свої вірші Верлену, і той, захопившись ними, запрошує поета до Парижа. Там Рембо зближується

з Верленом, з іншими поетами й вдається до способу життя справжньої богеми. У лютому 1872 року Рембо повертається додому, але вже у травні знову їде до Парижа. Потім здійснює кілька поїздок до Бельгії, Англії, знову до Франції і потім повертається в Бельгію. У липні 1873 року Верлен під час чергової запеклої суперечки двох поетів стріляє в Рембо, ранив його, а сам потрапляє у в'язницю. На початку 1874 року Рембо перебуває в Англії, потім у Німеччині, Італії; деякий час живе у Шарлевілі, звідки від'їжджає до Австрії і Голландії. Ця нескінченна "подорож" тягнеться аж до 1880 року, коли поет остаточно залишає Європу. Це десятиріччя злиднів, випадкових заробітків, дивних експериментів. Поет живе, не зв'язуючи себе навіть фактом географічної присутності в одному місці.

Тринадцятого травня 1871 року він пише листа, в якому заявляє про свій намір створювати нову поезію: "Я хочу бути поетом, і я намагаюся перетворитися на ясновидця... Йдеться про те, щоб досягти невідомого шляхом розладу всіх почуттів...". Прагнення до "ясновидіння" прямо пов'язується Рембо з бунтом, а "розлад почуттів" протиставляється "нормальному" соціальному буттю.

У сонеті "Голосівки" Рембо пропонує новий принцип формування образу, який будується на вільній асоціації між звуком і кольором, зорових враженнях. У "Голосівках" "поет-ясновидець" усе підкоряє своїй свідомості й здатен бачити природу та світобудову позбавленими об'єктивних закономірностей; причинно-наслідкових зв'язків. Як і більшість віршів Рембо, "Голосівки" мають безліч трактувань. Наприклад, одне з них пропонує розглядати вірш як символічну картину людського буття: від темряви (чорний колір А) до світла (білий колір Е), через бурхливі пристрасті й (червоний колір І) до мудрості (зелений колір У) і пізнання таємниці Всесвіту (синій колір О). Важливу роль у "Голосівках" відіграє Принцип контрастності: чорне — біле, смерть — життя; потворне — прекрасне, швидкоплинне — випадкове. Рембо використовує форму сонета, який традиційно складається з тези, антитези та їх синтезу, тобто в самій його будові закладене протиріччя, і це дозволяє розглядати "Голосівки" як зразок символістського пошуку "відповідностей" між різними початками життя, як панорамну картину Всесвіту.

Уподібнення голосного звука кольору означало нехтування словом як смисловою одиницею, як носієм певного значення. Звук, ізольований від смислового контексту, набуває функцію "навіювання", прямого впливу на почуття, "сугестивності", за допомогою чого й виявляється "невідоме". Таку літературну техніку провіщав уже принцип Верлена "музика понад усе" (який, безсумнівно, прямо вплинув на Рембо), але верленівський імпресіонізм зберігав як образ даної душі, так і конкретний природний образ, а у Рембо непізнаним стає все просте й відчутне.

У період "ясновидіння" Рембо по-справжньому вводить вірш "П'яний корабель", створений влітку 1871 року. "П'яний корабель" — розповідь про ту мандрівку, яку має намір здійснити поет-ясновидець. Якийсь корабель, що починає плавання неспокійним морем, швидко втрачає і екіпаж, і кермо, і врешті-решт готовий піти на дно. Утім, Корабель цей "олюднюється", перетворюється на символ, наочне, зримає

втілення "я" поетам стану його душі: "Підгривоюзатока — корабель пропавший, — / Закинутий у вись етерну без птахів, / Звідкіль ні монитор, ні парусник найкращий / Не вирвуть остова, що від води сп'янів..." У вірші виникає подвійний образ "корабля-людини", подвійної долі — і розбитого корабля, і розбитого серця поета. Рембо не лише малює у вигляді "п'яного корабля" свою мандрівку за "невідомим". Він передбачає і швидко загибель корабля, що розпочав небезпечний шлях, і свою поетичну долю. "П'яний корабель" — це також своєрідний міф про світ, поетова сповідь в образі "маленької одісеї", подорожі в пошуках самого себе. Поет ототожнює себе з кораблем, який, втративши команду, "позбувшись свого вантажу", у захваті віддається стихії. І в зовнішньому, оповідному плані "П'яного корабля", і у прихованому ліричному переплітаються протилежні почуття: завзятість і тривога, захоплення безмежною волею і страх загубитися назавжди. Образи поезії втрачають чіткість, деформуються, і важко визначити межу між реальним і уявним.

"Підстановка", яка відбулася в "П'яному кораблі", ознаменувала формування нової поетичної системи, заснованої на символічному відображенні дійсності.

Слідом за "П'яним кораблем" з'явилася низка поезій, написаних улітку 1872 року під час поневірянь поета. Це останні вірші Рембо, і вони знов-таки становлять особливий етап його творчості. Поет став "ясновидцем". Образ суспільства майже зовсім зникає з його творів. Може здатися, що останні поезії Рембо — це ніби мандрівні замальовки, зроблені дуже спостережливим поетом під час його поневірянь. Ось Брюссель, у якому так часто бував Рембо; ось мандрівник, утомившись, п'є ("Сльоза"), ось він розповідає про свої думки ("Добрі думки ранком"), про "юне подружжя", можливо, стрінуте по дорозі ("Мішель і Христина"). Утім, в "Останніх віршах" Рембо зовсім реальні, конкретні враження абстрагуються до рівня символу, який означає чи то "пейзаж душі", чи то пейзаж Всесвіту. Естетичний ефект цих творів визначається парадоксальним злиттям найпростішого й найскладнішого. "Ясновидіння" призвело поета до розхитування основ традиційної системи віршування — хоча об'єктивно це був процес збагачення, розширення можливостей французького вірша. Зберігаючи часом риму, Рембо впроваджує асонанси, дванадцятискладовий рядок замінює одинадцяти-, десяти-, восьмискладовим, застосовує скорочений рядок, який підпорядковує пісенним, розмовним ритмам, інколи не дотримується пунктуації і взагалі демонструє незалежність від "правил". Але, навіть звільняючись від правил, Рембо все ж таки продовжував писати вірші — тобто підкорявся умовності поетичної мови.

Визрівання прозаїчності в останніх творах поета робило передбачуваним те рокове звільнення від самого мистецтва, яким завершився шлях Рембо. "Осяяння" (1872-1873, опубл. у 1886 році) — так називається створений у період "ясновидіння" цикл "віршів у прозі".

Жоден із фрагментів, які становлять цикл, не може бути чітко пояснений. Поетичне "я" створює свій Всесвіт, і в цьому просторі — свій час, свої виміри речей, які об'єднують увесь людський досвід у мить його таємничого переживання особистістю. В "Осяяннях" Рембо враження відірвалися від своїх прототипів, живуть власним життям,

а тому смисл є напрочуд багатозначним. Такий вірш уже вкрай близький до поетичної прози, де ритм створюється загальною емоційною інтонацією, яка то подовжує, то скорочує фрази, повтореннями, інверсіями, поділом на строфи вільного типу, продуманою звуковою системою.

Улітку 1873 року з'явився твір "Крізь пекло", акт безжальної самокритики. "Крізь пекло" презентує незвичайну людину, феноменальну особистість, здатну твердо й об'єктивно оцінити свій досвід, свій шлях — і рішуче його засудити. Рембо в цей час лише дев'ятнадцять років, але його прощальне творіння — це творіння мудрої дорослої людини. Спосіб життя поета до цього часу був своєрідним "експериментом", який він припиняє. В останньому творі він постає грішником, до якого прийшло каяття. "Крізь пекло" — щось подібне до судового засідання, під час якого виголошується монолог звинувачуваного, який бере на себе також роль прокурора.

Продовжуючи свої поневіряння, Рембо знову й знову шукав себе. До поезії він більше не повертався і незабаром залишив Європу. У 1880 році Рембо дістався до Кіпру, далі — до Єгипту, потім до Адена, доки нарешті опинився в місті Хараре в Ефіопії, де й перебував майже до кінця свого життя. Останній, африканський етап його шляху, був водночас і останнім актом зречення від поезії і самого себе. Займаючись у Хараре торгівлею, Рембо нікому ніколи не розповідав про своє минуле життя. До поезії він так і не повернувся, а те, що ним було написано під час нескінченних мандрувань, позбавлене будь-якої поезії. Листи, які від нього отримували в Європі, вражають надзвичайною сухістю і діловитістю, абсолютною відсутністю фантазії, уяви та будь-якого ліризму.

На початку 1891 року в поета почалися нестерпні болі у правій нозі. Рембо перевезли до Марселя, ампутували в клініці ногу, і він повернувся до матері. У листопаді того ж року Рембо помер від саркоми.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

"Коваль", "Венера Анадіомена" "Голосівки", "П'яний корабель", "Останні вірші", "Осяяння", "Крізь пекло".

ЛІТЕРАТУРА: 1. Андреев Л. Г. Предисловие // Рембо А. Произведения.— М., 1988.; 2. Балашов Н. И. Рембо и связь двух веков поэзии// Рембо А. Стихи..— М., 1982.; 3. Косиков Г. К. Два пути французского постромантизма: символисты и Лотреамон// Поэзия французского символизма.— М., 1993. 4. Обломиевский Д. Ю. Французский символизм.— М, 1973.